

90 YIL ÖNCE YEREL ÖZERKLİĞİ TAHRİP EDENLER

Aydınlık Dergisi, 9 Ocak 2011

Yıldırım Koç

Emperyalizmin güdümünde ve toprak ağalarının, aşiret reislerinin ve cemaat/tarikat şeyhlerinin önderliğindeki Kürt milliyetçiliğinin demokratik özerklik talebini değerlendirebilmek için 90 yıl önceye gitmekte yarar var.

Anadolu'da oluşmakta olan milli ordu, tam 90 yıl önce, 6-10 Ocak 1921 günleri gerçekleşen Birinci İnönü Savaşı'nda Yunan ordusunun ilerlemesini durdurdu.

Bu günlerde Meclis'te yeni Anayasa ele alınıyordu.

1921 Anayasası 4 ay süren görüşme ve tartışmalardan sonra 20 Ocak 1921 günü 85 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu olarak kabul edildi ve 1-7 Şubat 1337 (1921) tarihli Ceridei Resmîye'de yayımlandı.

Kabul edilen Anayasa'nın 11. maddesinde, vakıflar, medreseler, eğitim, sağlık, ekonomi, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım işlerinin düzenlenmesi ve yönetimi, il yönetimlerine devrediliyordu. Madde metni şu şekildeydi:

"Madde 11- Vilâyet mahalli umurda manevi şahsiyeti ve muhtariyeti haizdir. Harici ve dahili siyaset, şer'i adli ve askeri umur, beynelmilel iktisadî münasebat ve hükûmetin umumi tekâlifi ile menafii birden ziyade vilâyata, şâmil hususat müstesna olmak üzere Büyük Millet Meclisince vaz edilecek kavanin mucibince evkaf, Medaris, Maarif, Sıhhiye, İktisat, Ziraat, Nafia ve Muaveneti içtimaiye işlerinin tanzim ve idaresi vilâyet şûralarının salâhiyeti dahilindedir."

Bu düzenleme, Kürt milliyetçilerinin bugün talep ettiklerinden daha öte bir özerklik tanıyordu.

Ancak bu anlayış, 1921 Anayasası'nın kabulünden hemen sonra meydana gelen bazı olaylardan sonra tümüyle değişti.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra kabul edilen 1924 Anayasası'nda kamu hizmetlerinin görülmesinde merkezi devletin rolü belirleyici kılındı.

Devlet, kamu hizmetlerini halka merkezi devlet veya yerel yönetimler eliyle iki türlü götürebilir.

Birinci yöntemde, merkezi devlet, bakanlıklara bağlı bir yapılanmaya gider ve bakanlığın taşra teşkilatı kurulur. Örneğin, bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır; Milli Eğitim Bakanlığı'nın il ve ilçe düzeyinde örgütlenmesi vardır. Sağlık Bakanlığı da benzer bir yapılanma içindedir. Bu yapılanma, ülkenin değişik bölgelerindeki insanların birbirlerine hizmet götürmelerini sağlayarak, halkın kaynaşmasını gerçekleştirir.

İkinci yöntemde, temel kamu hizmetleri il özel idareleri veya belediyeler tarafından sağlanır.

1921 Anayasasında ikinci yöntem benimsenmişken, 1924 Anayasasında birinci yönetime geçilmiştir.

Niçin?

Birçok neden var; ancak herhalde en önemlisi 1921 yılı Mart ayından itibaren yaşananlardır.

1921 Anayasası 20 Ocak 1921 günü, yerel yönetimlere geniş yetkiler tanıyan bir düzenleme getirdi.

Yunan ordusu, 1921 yılı Şubat ayında yeni bir saldırı planını kabul etti. İngilizler bu saldırı planını onayladı. Yunan ordusu 23 Mart 1921 günü saldırıya başladı.

Yunan ordusunun saldırı kararı aldığı günlerde, İngiliz emperyalistlerinin güdümünde ve ağa-aşiret reisi-şeyh üçlüsünün yönetiminde bulunan Kürdistan Teali Cemiyeti'nin teşvikiyle 6 Mart 1921 günü Koçgiri ayaklanması başlatıldı.

Koçgiri aşiretinin başında Haydar ve Alişan Beyler vardı. Bu kişiler Kürdistan Teali Cemiyeti'nin etkili üyeleri idi ve kendi yönetimlerindeki bölgelerde bu örgütün şubelerini açmışlardı. Baytar Nuri de Zara ve Divriği'de Kürdistan Teali Cemiyeti'nin şubelerini kurmuştu. Baytar Nuri, 1921 yılının başlarında bir tekkede düzenlediği toplantıda, Diyarbakır, Van, Bitlis, Elazığ, Dersim ve Koçgiri'yi içine alacak bir Kürt devletinin kurulmasını gerektiğini savunmuştu. Bu karar sonrasındaki hazırlıkların ardından, Koçhisar, Zara, Suşehri, Kemah ve Divriği yöresinde ayaklanma başlatıldı.

Koçgiri ayaklanmasının hemen ardından da Yunan ordusu saldırısını başlattı.

Yeni oluşmakta olan milli ordu, hem Koçgiri ayaklanmasıyla, hem de Yunan saldırısıyla başetmek zorunda kaldı.

Yunan ordusunun 23 Mart'ta başlayan saldırısı, 1 Nisan 1921 günü geri püskürtüldü. İsmet Bey'in "düşman, binlerce ölüleri ile doldurduğu savaş alanını silahlarımıza bırakmıştır" iletisine Mustafa Kemal Paşa'nın yanıtı, bugün İsmet İnönü'nün lahdinin üzerinde bulunmaktadır: "Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz." Gerçekten de kurtuluş savaşının en kritik günleri yaşanıyordu.

Koçgiri ayaklanması ise 17 Haziran 1921 tarihinde bastırılabilirdi.

İstiklal Savaşı, kökeni ve inancı ne olursa olsun, emperyalist güçlere karşı savaşıyan Türkiye halkı tarafından gerçekleştirildi.

Emperyalist güçler, millici güçleri yenebilmek için irticayı ve etnik kimliği kullanmaya çalıştı. Milli güçlere karşı tahrik ve teşvik edilen ayaklanmalar, ya irtica, ya da etnik temelliydi.

Cumhuriyet yönetimi ise, emperyalist güçlerin bu tahrik ve teşviklerine kanaları cezalandırdı.

1921 Anayasasında yerel yönetimlere verilen çok geniş yetkilerin 1924 Anayasasında kaldırılmış olmasının arkasında, milli ordunun oluşum sürecinde, Yunan saldırısı öncesinde İngilizlerin tahrik ve teşvikiyle ayaklanan Koçgiri aşiretinin hiç suçu yok mu?